

ลักษณะและแนวปฏิบัติการออกแบบหัตถอุตสาหกรรมในประเทศญี่ปุ่น และความแตกต่างกับประเทศไทย

กิตติพงษ์ เกียรติวิภาค

Characteristics and practices of industrial crafts design in japan and differences from Thailand

Kittipong Keativipak

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Faculty of Fine and Applied Art , Thammasat University

Corresponding author. E-mail address: Keativipak@yahoo.com

Received: October 18,2021; revised: May 5,2023; accepted: June 6,2023

บทคัดย่อ

แนวความคิดการออกแบบหัตถอุตสาหกรรมในประเทศญี่ปุ่นนั้น มีลักษณะแนวปฏิบัติที่ละม้ายคล้ายคลึงกับประเทศไทยพอสมควร ด้วยลักษณะการดำเนินชีวิต การอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมอันเต็มไปด้วยธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ การรู้จักนำวัสดุทางทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ สร้างสรรค์ให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจ รวมถึงรูปแบบของการมีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง มีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น ชัดเจน ซึ่งแตกต่างจากชนชาติอื่นๆ อันเป็นสิ่งที่แสดงออกแห่งเอกลักษณ์ของทวีปเอเชีย ทั้งรากเหง้า ภูมิปัญญาจากบรรพชน การมีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ทั้งหมดได้หล่อหลอมส่งผลให้ผลงานผลิตภัณฑ์หัตถกรรม ถูกออกแบบและพัฒนาให้เกิดความเหมาะสมกับลักษณะการดำรงชีวิตในทุกๆภาคส่วนภายใต้สังคมและวัฒนธรรม บทความนี้จะอธิบายถึงแนวคิด และลักษณะการปฏิบัติงานหัตถกรรมของประเทศไทย แนวคิดและเงื่อนไขการพัฒนางานหัตถอุตสาหกรรม รวมถึงทำการเปรียบเทียบให้เห็นว่ารูปแบบและลักษณะการทำงานของประเทศญี่ปุ่นและประเทศไทยนั้น ปัจจุบันมีความแตกต่างกันอย่างไร

คำสำคัญ: ออกแบบหัตถอุตสาหกรรม, ประเทศญี่ปุ่น, การออกแบบ, เงื่อนไขการพัฒนา

ABSTRACT

The concept of industrial crafts design in Japan includes some practices with similarities to Thailand, with lifestyle and environmental coexistence comprising natural abundance and skill at using natural resources to create interesting products. Both cultures offer clear, distinctive, unique identities that express the Asian continent, including roots and ancestral wisdom expressly molded in handicraft products. These were designed and developed to suit lifestyles in all societal and cultural sectors. This article describes the concept and the performance characteristics of Japanese handicrafts. Concepts and conditions for developing industrial crafts include comparing and contrasting the style and behavior of Japan and Thailand for differences and likenesses.

Keywords: Industrial Crafts Products, Japan, Design, development conditions

บทนำ

การศึกษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญา นับว่ามีส่วนสำคัญอย่างมากในการดูแลเพื่ออนุรักษ์จนกระทั่งสู่การพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นในประเทศไทย หรือต่างประเทศ ทั้งนี้เพื่อเป็นแบบแผนในการศึกษาค้นคว้าสำหรับใช้วิเคราะห์ เปรียบเทียบ ศึกษาจุดดี จุดอ่อน แม้กระทั่งชุดหลักความเชื่อ เพื่อนำมาปรับใช้หรือปรับปรุงทิศทางการพัฒนาศิลปหัตถกรรมของชาติให้ดียิ่งขึ้นอย่างเป็นพลวัต อีกทั้งเป็นการเรียนรู้ศิลปหัตถกรรม ในวัฒนธรรมที่แตกต่าง ดังนั้นทรัพยากรวัฒนธรรมทุกประเภทจึงมีคุณค่า มีความหมาย มีประโยชน์ สำหรับสังคมมนุษย์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งคุณค่าของวัฒนธรรมและภูมิปัญญามีหลากหลายขึ้นอยู่กับมุมมองและวัตถุประสงค์ การนำไปใช้ (ธนิช เลิศชาญฤทธ์, 2559)

วัฒนธรรม (Culture) ภูมิปัญญา (Wisdom) เป็นสิ่งที่บ่งชี้สังคมและมนุษย์ ล้วนแล้วสื่อถึงสัญลักษณ์ของสังคมในแต่ละสังคมถึงความเจริญและความเสื่อม ตลอดจนวิวัฒนาการความเป็นมาของมนุษย์ในแต่ละสังคม วัฒนธรรมจึงเป็นเครื่องแสดงถึงบุคลิกลักษณะของชาติ และเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข วัฒนธรรมเป็นเครื่องกลมเกลียวจิตใจของมนุษย์ ซึ่งการที่มนุษย์อยู่ร่วมกันจำเป็นต้องมีเอกภาพแห่งวัฒนธรรม ประเทศใดมีวัฒนธรรมดีจะส่งผลต่อความเจริญของคนในสังคม (วราวุธ สุวรรณฤทธิ์และคณะ, 2549) ซึ่งคำว่าวัฒนธรรมนี้ได้ครอบคลุมถึงทุกสิ่ง ทุกอย่าง อันเป็นแบบแผนในความคิดและการกระทำที่แสดงออกถึงวิถีของมนุษย์ในสังคม ตลอดจนความคิด ความเชื่อและความรู้ (อานนท์ อาภาภิรม, 2525) ส่วน ภูมิปัญญา คือ องค์ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัว และดำรงชีวิตในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรมที่ได้พัฒนาการสืบสานกันมา ภูมิปัญญาเป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัว กับสภาพแวดล้อมต่างๆในพื้นที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่ และได้แลกเปลี่ยนสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่น จากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กัน แล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้ ภูมิปัญญาจึงมีทั้งภูมิปัญญาอันเกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ ภูมิปัญญาที่มาจากภายนอกและภูมิปัญญาที่ผลิตใหม่หรือผลิตซ้ำเพื่อการแก้ปัญหาและการปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นและความเปลี่ยนแปลง (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544) ซึ่งการศึกษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่แตกต่างออกไปจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น เรียนรู้เพื่อปรับใช้และแลกเปลี่ยนมุมมองซึ่งกันและกันอันส่งผลดีและยอมรับในวัฒนธรรมที่แตกต่าง

จากข้อมูลข้างต้นกล่าวสรุปได้ว่า วัฒนธรรมและภูมิปัญญา เป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น นับตั้งแต่ภาษา ประเพณี ขนบธรรมเนียม ศาสนา กฎหมาย ศิลปะ ตลอดจนวิทยาการและเทคโนโลยีต่างๆ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเครื่องมือที่มนุษย์คิดค้นขึ้นมา เพื่อช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ เนื่องจากการใช้ชีวิตมนุษย์จะต้องรู้จักใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ และต้องรู้จักควบคุมความประพฤติของมนุษย์เช่นเดียวกัน ดังนั้นการศึกษาวรรณกรรมและศิลปหัตถกรรมในประเทศญี่ปุ่นจึงมีความน่าสนใจ ทำให้เรียนรู้ถึงวิถีคิด การดำเนินชีวิตและรูปแบบทางสังคม แม้ว่าวัฒนธรรมบางส่วนอาจจะมียุคคล้ายคลึงกับประเทศไทยบ้างเพราะได้รับอิทธิพลจากจีนและอินเดีย แต่รูปแบบของผลงาน แนวคิดวิถีปฏิบัติ หรือแม้กระทั่งการจัดการดูแลอนุรักษ์มีความแตกต่างกัน นั่นจึงทำให้รู้ถึงระเบียบแบบแผนของชาติญี่ปุ่นที่มีความเคารพต่อวัฒนธรรมของตนเองอย่างมาก บทความนี้จึงจึงขอร้อยเรียงชุดข้อมูลบางส่วนจากการศึกษาของผู้เขียนเพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับผู้สนใจและชื่นชอบต่อวัฒนธรรม ศิลปหัตถกรรมของประเทศญี่ปุ่นต่อไป

ศิลปวัฒนธรรมในประเทศญี่ปุ่น

ศิลปวัฒนธรรมในประเทศญี่ปุ่นนั้น เกิดขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 12-19 เป็นการสร้างสรรค์อันเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มคนที่สำคัญในสังคมญี่ปุ่น ชนชั้นนักรบหรือซามูไรและชนชั้นพ่อค้าเท่านั้น สะท้อนให้เห็นถึงรสนิยมและผัสสะแห่งความงามของชนชั้นทั้งสองนี้ มีทั้งการรับอิทธิพลจากจีนโดยผ่านพุทธศาสนานิกายเซ็นและเกิดจากการสร้างสรรค์ศิลป์ญี่ปุ่น ภายใต้บรรยากาศและสภาพแวดล้อมญี่ปุ่น ทำให้ผลงานที่เกิดขึ้นมีลักษณะที่สะท้อนความคิดและสังคมญี่ปุ่นโดยแท้

ศิลปวัฒนธรรมของญี่ปุ่นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 12-19 นี้มีลักษณะเด่นที่สำคัญคือ

1. เป็นงานศิลปวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของพุทธศาสนาในเรื่องเกี่ยวกับความไม่แน่นอนของชีวิต ทำให้งานต่างๆ มีลักษณะสำคัญคือ สะท้อนให้เห็นถึงความอ้างว้างเปล่าเปลี่ยว ในภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า “ซะบิ” (Sabi) อันนำไปสู่ความเศร้าและความเหงาหงอย นอกจากนี้ผลงานต่างๆยังให้ความสำคัญกับการแสดงออกถึงความล้าสมัยอย่างลึกลับหรือ “ยูเง็น” (Yugen) ปรากฏว่า “ซะบิ” และ “ยูเง็น” ได้กลายเป็นความงามที่สำคัญซึ่งปรากฏในงานศิลปะในประเทศญี่ปุ่นจนถึงปัจจุบัน
2. เป็นงานศิลปวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากจีน เนื่องในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 14 ญี่ปุ่นและจีนมีการติดต่ออย่างเป็นทางการ จึงทำให้ศิลปวัฒนธรรมจีนหลั่งไหลเข้ามาในประเทศญี่ปุ่น และเป็นที่ชื่นชอบของบรรดาโชกุน เพื่อแสดงให้เห็นถึงการมีวัฒนธรรมที่สูง

และแสดงถึงอำนาจและบารมีของผู้ที่เป็นเจ้าของศิลปะจีน นอกจากนี้พระของพุทธศาสนิกนิกายเซ็นยังเป็นผู้นำศิลปะจีนเข้ามาเผยแพร่อีกทางหนึ่งด้วย โดยการนำศิลปะการวาดรูปโดยใช้หมึกดำจากจีนเข้ามาในญี่ปุ่น โดยเนื้อหาของภาพแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลและปรัชญาความคิดแบบ “เซ็น” ปรากฏว่าภาพจิตรกรรมดังกล่าวได้กลายเป็นงานศิลปะที่โดดเด่นและส่งผลถึงงานออกแบบต่าง ๆ และงานสถาปัตยกรรมจนปัจจุบัน

3. เป็นงานศิลปะที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่ หรุหร่า สง่างาม งานลักษณะดังกล่าวจะแสดงออกในงานสถาปัตยกรรม งานประติมากรรม และงานจิตรกรรม มักนิยมการใช้สีที่ฉูดฉาดโดยเฉพาะสีทองและสีเงิน เป็นศิลปะที่มีลักษณะสนองต่อความต้องการของชนชั้นสูงโดยเฉพาะโชกุน และไดเมียว ที่ต้องการแสดงอำนาจและบารมี

4. เป็นศิลปะวัฒนธรรมที่สะท้อนลักษณะมนุษยนิยม นั่นคือการให้ความสำคัญต่อมนุษย์ชนชั้นกลุ่มต่างๆในสังคมเกี่ยวกับการดำรงชีวิต ความรู้สึกนึกคิดและทัศนคติต่างๆ แต่มีข้อสังเกตคือมนุษยนิยมในทัศนะของญี่ปุ่นคือ แตกต่างจากความหมายของมนุษยนิยมของชาวตะวันตกที่เน้นความสามารถของมนุษย์ในการสร้างสรรค์หรือตัดสินใจหาทางต่างๆ มนุษยนิยมของญี่ปุ่นนั้น จะมีลักษณะที่ให้ความสำคัญกับมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มมากกว่า นอกจากสะท้อนลักษณะมนุษยนิยมแล้วยังสะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิดที่แตกต่างออกไปของคนกลุ่มใหม่ในสังคม นั่นคือคนชั้นกลางซึ่งมีพ่อค้าเป็นแกนนำที่ไม่ได้มองเห็นว่า ชีวิตไม่แน่นอนมีแต่ความเศร้าและอ้างว้าง แต่กลับพิจารณาเห็นว่าชีวิตเต็มไปด้วยความสนุกสนาน การดำเนินชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทำให้เกิดความตื่นตัว เพราะต้องปรับตัวให้ทันต่อสถานการณ์ตลอดเวลา ลักษณะงานในกลุ่มนี้จึงเน้นที่มนุษย์และความสนุกสนาน ศิลปะในประเภทนี้จึงสนองต่อความต้องการของชนชั้นกลางเป็นส่วนใหญ่

โดยสรุปแล้วงานศิลปะ การออกแบบและงานสถาปัตยกรรมของญี่ปุ่นนั้นสะท้อนให้เห็นถึงของพุทธศาสนาของนิกายเซ็น ตลอดจนรสนิยมของคนญี่ปุ่นที่ให้ความสำคัญกับธรรมชาติและความงามที่ไม่ปรุงแต่ง แสดงให้เห็นถึงความนิยมในความงามที่ลึกลับ ลึกลับ และเศร้า อย่างไรก็ตาม เนื่องจากความจำเป็นเพื่อสร้างอำนาจและบารมีของนักรบ ทำให้มีผลงานทางสถาปัตยกรรมในบางสมัยมีลักษณะเน้นความโอฬาร ยิ่งใหญ่และความงามแบบเจิดจ้า ซึ่งตรงกันข้ามกับรสนิยมของคนญี่ปุ่นส่วนใหญ่ (พิพาตา ยังเจริญ, 2535)

แนวคิดและวิธีปฏิบัติ การดูแลรักษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของญี่ปุ่นในปัจจุบัน

ข้อมูลจากการบรรยายของ The agency for cultural affairs of Japan, Ministry of education, science, sports and culture เรื่องการจัดการ การดูแลทรัพยากรทางวัฒนธรรม ซึ่งมีความน่าสนใจหลากหลายอย่าง ทางประเทศญี่ปุ่นได้ออกกฎหมายเมื่อปี ค.ศ.2000 ให้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติของญี่ปุ่นเป็นลักษณะนิติบุคคล (ยกเว้นพิพิธภัณฑสถานเพียง 4 แห่ง) มีอำนาจในการบริหารจัดการตนเอง รัฐบาลกลางมีหน้าที่เพียงสนับสนุน กำกับดูแลเท่านั้น ถ้าในระดับจังหวัดก็มีท้องถิ่นดูแลเอง รายได้ของพิพิธภัณฑสถานมาจากรัฐบาลกลางส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งมาจากการเก็บค่าเข้าชม และทางญี่ปุ่นไม่มีความกังวลเรื่องจำนวนผู้เข้าชม เนื่องจากคนญี่ปุ่นมีความชื่นชอบการเข้าพิพิธภัณฑสถานอยู่แล้วเป็นทุนเดิม ดังนั้นพิพิธภัณฑสถานจึงสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยรายได้จากการเก็บค่าเข้าชม ส่วนพิพิธภัณฑสถานที่เป็นของเอกชนก็สนับสนุนโดยบริษัทเหล่านั้นอยู่แล้ว ดังนั้นความหมายคำว่า “การจัดการและการดูแลทรัพยากรทางวัฒนธรรม” ของหน่วยงานภาครัฐนี้จะจัดการดูแลหมายถึงสิ่งที่คนญี่ปุ่นคิดค้นขึ้นมาใหม่ด้วย มิใช่จัดการเฉพาะของเก่าอย่างเดียว

รัฐบาลญี่ปุ่นมีนโยบายไม่ให้ทั้งของที่มีอยู่ ที่ตนเองหรือชุมชนครอบครองอยู่ ต้องเก็บรักษาไว้ ซึ่งในประเทศญี่ปุ่นสามารถเก็บรักษาดูแลได้เป็นอย่างดีและสิ่งของโบราณทุกชิ้นล้วนมีคุณค่าและมูลค่า แต่ทั้งนี้โบราณวัตถุหรือสิ่งของเก่าแก่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ รัฐบาลจะเป็นผู้ดูแลหรือครอบครอง (แต่น้อยมาก) โดยในอดีตทางญี่ปุ่นจะมีหอศิลป์แห่งชาติ ซึ่งภายหลังถูกตัดออกไป ดังนั้นรัฐบาลญี่ปุ่นจึงไม่ได้ถือครองโบราณวัตถุต่างๆมากนัก หอศิลป์ในแต่ละที่ตามตัวเมืองจะเป็นหน่วยงานของเอกชนมาดูแลหรือชุมชนเมืองนั้น ๆ ดูแล กล่าวคือแยกออกเป็นนิติบุคคล เป็นอิสระ เป็นนิติบุคคลที่คอยดูแล แต่ถ้าเป็นของโบราณระดับประเทศหรือเป็นขององค์จักรพรรดิจะเป็นสำนักราชวังเป็นผู้ดูแล (โดยบางโอกาส บุคคลทั่วไปสามารถเข้าชมได้เป็นกรณีไปตามงานที่ภาครัฐอนุญาต)

ภาพ 1 เข้าร่วมฟังบรรยาย จาก The agency for cultural affairs of Japan, Ministry of education, science, sports and culture เรื่องการจัดการ การดูแลทรัพยากรทางวัฒนธรรมของประเทศญี่ปุ่น

ภาพ 2 พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนครจัดนิทรรศการพิเศษฉลอง 130 ปี ไทย-ญี่ปุ่น โดยได้นำงานศิลปะ งานโบราณวัตถุและผลงานที่มีค่า ของประเทศญี่ปุ่นมาจัดแสดงในประเทศไทย

หอศิลป์เมืองคิวและกรุงเทพมหานคร มีความสัมพันธ์ร่วมกันในเรื่องของงานศิลปะ งานโบราณวัตถุหรือผลงานที่มีค่า ผ่านการจัดแสดงผลงานมาอย่างยาวนาน (มีการย้ายสถานที่ที่เป็นเมืองโตเกียวบ้างในบางครั้ง) ซึ่งปี พ.ศ. 2561 ที่ผ่านมามีการจัดผลงานแสดงผลงานประเทศญี่ปุ่นที่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร กรุงเทพมหานคร ในประเทศญี่ปุ่นมีการสรุประยะเวลาของผลงานศิลปะอยู่หลายช่วง แต่ช่วงที่นิยมใช้มากที่สุดคือ ตั้งแต่ ยุคโจเมง จนถึง ยุคเอโดะ โดยหน่วยงานนี้เป็นหน่วยงานที่ดูแลและจัดการด้านศิลปะของประเทศญี่ปุ่น อยู่ภายในกระทรวงศึกษา แต่ไม่ได้อยู่โดยตรงเป็นเหมือนหน่วยงานอิสระ แต่ก็อยู่ในส่วนราชการ (คล้ายสำนักกรมศิลปากร)

การดูแลหอศิลป์ รัฐจะคอยดูแล ช่วยเหลือและพัฒนาโดยให้เงินสนับสนุน รวมถึงรายได้จากการจำหน่ายตั๋วเข้าชม จะเป็นรายได้ในการบริหารจัดการหอศิลป์นั้น ๆ อีกทอดหนึ่ง ซึ่งในญี่ปุ่นนั้นได้ใช้ระบบการบริหารแบบอังกฤษ ให้นิติบุคคลเป็นผู้ดูแลซึ่งเริ่มใช้มาตั้งแต่ ปี ค.ศ.2000 (ซึ่งถ้ารัฐบาลยังต้องดูแลอยู่จะต้องใช้งบประมาณมหาศาล ในการบริหารจัดการ) โดยที่ประเทศญี่ปุ่นจะมีมิวเซียมที่ทางกระทรวงดูแลช่วยเหลือ ทั้งหมด 4 ที่ อันได้แก่ คิวชู, นาระ, เกียวโต และโตเกียว แต่ถ้าเป็นหอศิลป์ตามต่างจังหวัด รัฐบาลท้องถิ่นจะเป็นผู้ดูแล ซึ่งในปัจจุบันจะมีบริษัทของเอกชนจะเข้ามาช่วยเหลือ เป็นพิพิธภัณฑ์ของเอกชน เช่น เบียร์เซนโตรี่ เข้ามาเป็นผู้ดูแล มิวเซียม 21_21 DESIGN SIGHT เป็นต้น เหมือนในประเทศไทยที่มีคุณบุญชัย เบญจรงค์กุล เป็นเจ้าของและผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ศิลปะไทยร่วมสมัย MOCA

ภาพ 3 หอศิลป์ 21_21 DESIGN SIGHT โดยมี เปียร์เซนโตรี่ ที่เป็นบริษัทของเอกชนเข้ามาช่วยดูแล

ประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น จะมีลักษณะที่คล้ายกัน คือ มักจะใช้น้ำ หรือสถาปัตยกรรมเก่าแก่ที่มีชื่อเสียง หรือมีความสวยงาม มาทำเป็นหอศิลป์หรือพิพิธภัณฑ์ ซึ่งทั่วโลกน่าจะมียุคคิดแบบเดียวกันคือใช้สถาปัตยกรรมที่มีอยู่ มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และมีความสอดคล้องกัน ประเทศไทยส่วนมากจะเป็นพระราชวังเดิมในการนำมาสร้างเป็นพิพิธภัณฑ์ และมีการสร้างพิพิธภัณฑ์หลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 เป็นงานสถาปัตยกรรมแบบ Modern architecture มีความน่าสนใจในศิลปะสมัยใหม่เกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น พระราชวังเดิม หรือ พระราชวังกรุงธนบุรี พิพิธภัณฑ์วังสวนผักกาด เป็นต้น

ในการจัดพิธีชิงชัยแบบญี่ปุ่น กำลังพิจารณาการนำเอาเครื่องปั้นดินเผาของประเทศไทยมาใช้ในการชงชาของญี่ปุ่น โดยหน่วยงานที่ดูแลทรัพยากรทางวัฒนธรรมนี้ มีหน่วยงานแยกออกเป็น 2 หน่วยคือ กลุ่มที่ดูแลของเก่า และ กลุ่มที่สร้างสรรค์สิ่งใหม่ ในประเทศญี่ปุ่นไม่มีปัญหาในการดูแล การบริหารและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ เนื่องจากมีผู้เข้าชมตลอดเป็นจำนวนมาก (สำรวจจากผู้เข้าชม นิทรรศการที่กรุงโตเกียว มีผู้เข้าชมผลงานศิลปะจำนวน 6 แสนคน และที่กรุงเกียวโต งานวัฒนธรรม Traditional ก็มีผู้เข้าชมผลงานจำนวนไม่แตกต่างกัน, ที่ซิงจู มีการจัดนิทรรศการผลงานส่วนตัวของ ยายโยอิ (ศิลปินชาวญี่ปุ่น) ก็มีผู้เข้าชมจำนวน 5 แสนคน) ทางรัฐบาลญี่ปุ่นให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ เช่น คนตาบอดสามารถนำเข้าสู่ทาง เข้าไปในอาคารได้, ตามตึกมีบันไดเอเยะ แต่ก็มีการออกแบบทางราบเพื่อให้รถสามารถเข้าไปได้ในการเคลื่อนย้ายผลงานได้ง่าย, มีอาสาสมัครจำนวนมาก เด็กนักเรียนมาขอสมัคร มาช่วยเหลือส่วนนี้มาก, เด็กและคนชราไม่ต้องทำงานมากจึงมีเวลาเข้าพิพิธภัณฑ์ได้ อาสาสมัครสามารถทำงานได้ 2-3 ปี จะต้องเลิกทำ เพราะมีผู้จ้าง เข้าคิวในการเป็นอาสาสมัครจำนวนมากจึงต้องทำการสลับให้ครบ และลดการฉ้อโกงจากผู้ทำงานเป็นระยะเวลานาน อีกทางหนึ่ง จากงานศิลปะ พัฒนาสู่การพัฒนาคน สร้างอาชีพและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน

แนวทางการออกแบบและรูปแบบศิลปหัตถกรรมในประเทศญี่ปุ่น

แนวคิดและรูปแบบศิลปหัตถกรรมในประเทศญี่ปุ่น เป็นผลงานทางวัฒนธรรมและเรื่องราวที่สืบสานต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ตั้งแต่สมัยโบราณ รวมถึงสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความเป็นภูมิภาคต่าง ๆ นั้น ถูกถ่ายทอดผ่านในงานหัตถกรรมดั้งเดิมของญี่ปุ่น โดยลวดลายถูกออกแบบให้มีความอ่อนช้อย ประณีตสวยงาม รวมถึงแนวคิดความแตกต่างของงานหัตถกรรมดั้งเดิมกับงานหัตถกรรมแบบดั้งเดิม กล่าวคืองานหัตถกรรมดั้งเดิม (เด็นโตโคแกฮิน) เป็นคำที่ใช้เรียกทั่วไปของงานหัตถกรรมที่ทำสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยอดีต ที่ยังคงความดั้งเดิมอยู่ทุกอย่าง ทั้งเทคนิคการทำผลงาน วิธีการทำที่ทำด้วยมือ แต่ความจริงแล้วก็ได้ปรากฏคำจำกัดความที่ชัดเจน ส่วนทางรัฐมนตรีการค้าและอุตสาหกรรมได้กำหนดคำว่า งานหัตถกรรมแบบดั้งเดิม (เด็นโตเตะกิโคแกฮิน) เพื่อเรียกงานหัตถกรรมที่เข้าข่ายตามที่กระทรวงได้กำหนด การทำงานหัตถกรรมที่มากขึ้นจะเข้าข่ายที่จะถูกเรียกว่า งานหัตถกรรมแบบดั้งเดิมได้นั้น จะต้องรักษาลักษณะพิเศษของงานหัตถกรรมแบบโบราณไว้ ทั้งวิธีการทำและเทคนิคในการทำ และได้มีการร่างกฎหมายสำหรับควบคุมอุตสาหกรรมการทำงานหัตถกรรมแบบดั้งเดิม ซึ่งงานหัตถกรรมที่ผ่านการรับรองจะเป็นงานหัตถกรรมที่บอกเล่าเรื่องราวประวัติความเป็นมาของญี่ปุ่นและมีคุณภาพที่ดีเยี่ยม (บริษัททวงกมลสมัย จำกัด, 2546) โดยสรุปได้ดังนี้

งานหัตถกรรมแบบดั้งเดิม การผลิตผลงานหัตถกรรม เป็นลักษณะการสร้างซ้ำให้ได้รูปแบบผลงานเดิมเท่านั้น การใช้วัสดุแบบเดิม มีขั้นตอนและกระบวนการผลิตแบบเดิมทั้งสิ้น ห้ามเกิดการปรับเปลี่ยนหรือสอดแทรกการปฏิบัติการใด ๆ ทั้งนี้เป็นรูปแบบแนวความคิดอนุรักษ์และปกป้องภูมิปัญญาให้คงอยู่ โดยภูมิปัญญาแต่ละแขนงในทุก ๆ อย่างจะถูกบันทึกและแจกแจงรายละเอียดขั้นตอนการทำงานแบบดั้งเดิมตั้งแต่เริ่มจนเสร็จสิ้น เป็นรูปแบบเล่มรายงาน และถูกเก็บรวบรวมไว้อย่างดี ซึ่งเป็นสมบัติของชาติ

งานหัตถกรรมแบบดั้งเดิม เป็นการสร้างสรรค์ผลงานหัตถกรรม โดยอาศัยแนวคิดและลักษณะงานหัตถกรรมที่เป็นจุดเด่น นำเอาลักษณะพิเศษของภูมิปัญญามาทำการต่อยอด แต่จะต้องรักษาลักษณะพิเศษของงานหัตถกรรมแบบโบราณไว้ พัฒนาสร้างสรรค์ให้

เกิดเป็นรูปแบบใหม่ ๆ แต่ในการที่จะพัฒนาต่อยอดนั้น ต้องเป็นบุคลากรหรือนักออกแบบ ที่ทางรัฐบาลญี่ปุ่นเป็นผู้คัดเลือกเท่านั้น มิใช่ นักออกแบบทั่วไปสามารถที่จะพัฒนาได้ ซึ่งบุคคลที่จะทำการใช้สมบัติของชาติในการออกแบบผลงานทางทัศนกรรม ต้องเป็นนักออกแบบที่เป็นที่รู้จัก มีองค์ความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และเป็นที่ยอมรับของคนในชาติเท่านั้น จึงจะมีสิทธิ์นำไปใช้ออกแบบ เพื่อให้คนในชาติเกิดการยอมรับ นับถือและไม่แสดงความต่อต้าน ให้เกิด ทั้งนี้ในกรณีในประเทศไทยอาจจะเป็นศิลปินแห่งชาติ หรือผู้ที่คร่ำหวอดในวงการศิลปะและการออกแบบที่ได้รับการยอมรับนับถือ

ภาพ 4 ผลงานของ Hiroshi Sugimoto

ตัวอย่างเช่น สุกิโมโตะ ฮิโรชิ Hiroshi Sugimoto เป็นนักออกแบบที่ใช้แรงบันดาลใจในพุทธศาสนา โดยศึกษาและทำความเข้าใจในระดับที่ลึกมาก จึงไม่มีใครเกิดข้อกังขา มีปัญหาหรือเกิดข้อคำถามในผลงานต่างๆ (ในประเทศอเมริกาให้การยอมรับในผลงานของ Hiroshi Sugimoto อย่างมาก) โดยในประเทศญี่ปุ่นมีกฎระเบียบข้อห้ามในการนำวัฒนธรรมมาใช้ในการออกแบบเช่นกัน แต่ไม่มากเท่าประเทศไทย ซึ่งคนไทยมีข้อห้ามมากมาย แต่กรณีของประเทศญี่ปุ่น ส่วนมากเกิดจากชาวต่างชาตินำเอาวัฒนธรรมญี่ปุ่นมาหยิบจับหรือนำมาใช้ในการออกแบบที่ไม่ถูกต้อง ชาวญี่ปุ่นจึงไม่นิยมหรือยอมรับในงานเหล่านั้นนัก ที่ญี่ปุ่นมีกฎที่เคร่งครัดในการนำศิลปะออกนอกประเทศ มีการใช้งานศิลปะเข้านำไปสู่ในหนังสือเรียนมากขึ้นเพื่อให้เด็ก ๆ ได้เข้าใจและซึมซับงานศิลปะมากขึ้น (The agency for cultural affairs of Japan, Ministry of education, science, sports and culture, ข้อมูลการบรรยายในวันที่ 13 ธันวาคม 2560)

ตัวอย่างผลงานศิลปหัตถกรรมที่มีความน่าสนใจในญี่ปุ่น

งานศิลปหัตถกรรมแบบดั้งเดิมของญี่ปุ่นที่มีอยู่หลากหลายแขนง ซึ่งที่ยอมรับอย่างสูงในนานาประเทศ อีกทั้งบางแขนงยังได้รับการเชิดชูให้เป็นต้นตำรับของศิลปะนั้น ๆ และได้รับการปกป้องคุ้มครองให้เป็นศิลปะที่เป็นต้นแบบในระดับโลก โดยงานศิลปหัตถกรรมของประเทศญี่ปุ่นนั้นเป็นทักษะที่มีความเฉพาะตัวสูง และบ่มเพาะจากรุ่นสู่รุ่นจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เช่นศิลปหัตถกรรมสิ่งทอจากผ้าฝ้าย กัญชาและผ้าฝ้ายทอมือ (งานตกแต่งลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์หลังจากการปั่นฝ้ายและการย้อมสี) เป็นต้น รูปแบบการสร้างสรรคผลงานทางศิลปหัตถกรรมในประเทศญี่ปุ่น จะมีลักษณะคือ ความพิถีพิถัน, มีการเลือกใช้วัสดุให้คุ้มค่าที่สุด, เป็นธรรมชาติของช่าง หล่อหลอมมาจากวัฒนธรรม เช่นการตีดาบ ศิลปะป้องกันตัว หล่อหลอมให้ศิลปินมีบุคลิก, ลัทธิบูชิโด ซินโด เคารพในคติความเชื่อ หล่อหลอมในวิถีชีวิต

กระดาษญี่ปุ่น (วาชิ)

กระดาษญี่ปุ่น (วาชิ) ผลิตจากเส้นใยพืชเป็นวัตถุดิบหลัก ทำขึ้นเองด้วยมืออย่างประณีต นอกจากนั้นยังมีลักษณะเด่นคือความบาง ทนต่อน้ำ และมีคุณสมบัติเป็นต่างทำให้เสื่อมสลายได้ยาก โดยปกติกระดาษทั่วไปจะมีอายุการใช้งานอยู่ที่ 100 ปี ซึ่งกระดาษญี่ปุ่นว่ากันว่ามียอายุการใช้งานถึง 1000 ปี จากจุดดีของคุณสมบัติพิเศษนี้ มันจึงถูกนำไปใช้ในหอศิลป์ หรือพิพิธภัณฑ์สถาน เพื่อเป็นวัสดุที่ช่วยในการฟื้นฟูซ่อมแซม และเก็บรักษาภาพวาด หรือหนังสือกวีนิพนธ์โบราณ ผลิตภัณฑ์กระดาษญี่ปุ่นที่ไทยามะนั้นมีประวัติศาสตร์มาช้านาน ในหนังสือกวีนิพนธ์โบราณวัดโซโซ ซึ่งมีอายุมากกว่า 1200 ปี ก็มีชื่อจารึกไว้นั้นในนามของ “เอ็ตสึจาวาชิ”

เป็นการเรียกชื่อโดยรวมหมายถึงกระดาษญี่ปุ่นจากสถานที่ผลิตสามแห่งคือ “ยาชิโอะ วาชิ” “โกคายามะวาชิ” และ “บิรุตันวาชิ” ซึ่งได้รับเลือกเป็นงานศิลปะฝีมือประจำชาติ และจนถึงปัจจุบันนี้บริเวณสถานที่ทั้งสามดังกล่าวก็ยังคงผลิตกระดาษญี่ปุ่นที่ใช้เทคนิคเช่นเดียวกับเมื่ออดีตไม่เปลี่ยนแปลง

ภาพ 5 กระดาษญี่ปุ่นยาชิโอะ (ยาชิโอะวาชิ)

(ที่มา : <http://foreign.info-toyama.com/th/product/paper.html>, สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 2562)

เมืองยาชิโอะเป็นเมืองที่รู้จักกันดีในฐานะสถานที่จัดงานเทศกาลที่ชื่อว่า “โอวาระคาเซะโนะบง” กระดาษญี่ปุ่นยาชิโอะที่ผลิตจากที่นี่ถูกพัฒนาไปพร้อมๆ กับกิจการการขายยาที่ไม่ต้องมีใบสั่งจากแพทย์ พวกถุงใส่ยาหรือกระเป๋าขายยา สมุดโน้ตบันทึกบริเวณที่จัดวางยา เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันการผลิตกระดาษของที่นี่ก็ยังคงใช้วิธีการและเทคนิคเช่นเดียวกับสมัยก่อน ตั้งแต่การทำกระดาษไปจนถึงการย้อมสีที่ละขั้นตอนด้วยมืออย่างประณีต จากลักษณะเด่นข้อดีในการเก็บรักษาได้นานและแข็งแรง กระดาษญี่ปุ่นยาชิโอะถูกนำไปทำเป็นสินค้าหลากหลาย เช่น ที่ใส่นามบัตร กระเป๋าตุงคัง ที่ตั้งวางปากกา กระเป๋าถือ ถุงหิ้ว เป็นต้น เรียกได้ว่าเต็มไปด้วยของสะสมที่หายากและออกแบบได้ไม่จำเจ และให้ความรู้สึกถึงคุณภาพในแบบเฉพาะของกระดาษญี่ปุ่นเท่านั้นเลยทีเดียว

ภาพ 6 กระดาษญี่ปุ่นโกคายามะ (โกคายามะวาชิ)

(ที่มา : <http://foreign.info-toyama.com/th/product/paper.html>, สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 2562)

โกคายามะเป็นที่รู้จักกันดีในชื่อหมู่บ้านมรดกโลกหมู่บ้านหลังคาแบบกัสโซ จากการพยายามผลิตกระดาษคุณภาพสูงของแคว้นคากะตั้งแต่อดีต ที่นี่ได้มีการพัฒนาเรื่อยมาในฐานะสถานที่ผลิตกระดาษญี่ปุ่นคุณภาพดี จนถึงปัจจุบันก็ยังมีสินค้าจากกระดาษญี่ปุ่นมากมายหลายชนิด เช่น กระดาษ โซโดโยชิ และกระดาษโน้ตในซองจดหมาย เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีสินค้าที่เต็มไปด้วยกลิ่นอายวัฒนธรรมญี่ปุ่นเซตตุ๊กตาโออิเนะซามะหรือตุ๊กตาประจำเดือนห้า ซึ่งเป็นของสะสมหายาก มีเสน่ห์ตรงได้กลิ่นอายของกระดาษญี่ปุ่น และลักษณะเฉพาะเวลาได้สัมผัส

ภาพ 7 กระดาษญี่ปุ่นบิรุตัน (บิรุตันวาชิ)

ที่มา : <http://foreign.info-toyama.com/th/product/paper.html>, สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 2562)

กระดาษญี่ปุ่นบิรุตัน (บิรุตันวาชิ) เมืองแห่งพระอาทิตย์รุ่งอรุณ สุดขอบทิศตะวันออกของโทยามะ กระดาษญี่ปุ่นบิรุตันผลิตขึ้นที่หมู่บ้านในป่าเขาท่ามกลางธรรมชาติอันสวยงาม ที่นี้รักษาไว้ซึ่งวิธีการผลิตเช่นเดียวกับสมัยก่อน กระดาษญี่ปุ่นที่ทำจากมือของช่างเอง ในทุกๆขั้นตอนการผลิตตั้งแต่การเพาะปลูกวัตถุดิบ จึงอัดแน่นไปด้วยความรู้สึกของงานฝีมือ นอกจากนี้กระดาษญี่ปุ่นบิรุตันยังมีคุณสมบัติเด่นคือความอ่อนนุ่มที่แฝงไว้ในความแข็งแรง

ผ้าทอลายญี่ปุ่นดั้งเดิม

ลวดลายงานทอผ้าไหมซึ่งถูกค้นพบในภาชนะดินเผาของศตวรรษที่ 3 เป็นหลักฐานที่เก่าที่สุดที่แสดงให้เห็นถึงสิ่งทอของญี่ปุ่น ตั้งแต่ศตวรรษที่ 8 เป็นต้นมา ช่างเทคนิคจากประเทศจีนและคาบสมุทรเกาหลีได้ถ่ายทอดเทคนิคงานผ้าทอและวิธีการเลี้ยงไหม ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาสิ่งทอชนิดต่างๆได้รับการพัฒนาเป็นอุตสาหกรรมในแต่ละท้องถิ่นทั่วประเทศญี่ปุ่น โดยมีตั้งแต่งานคุณภาพสูงที่ทำจากเส้นไหม จนกระทั่งงานซึ่งที่การใช้งานในชีวิตประจำวันที่ทำจากปอ,ฝ้ายและวัสดุอื่นๆ

ภาพ 8 ผ้าทอลายญี่ปุ่นดั้งเดิมที่เน้นลวดลายที่ได้จากธรรมชาติและลวดลายที่ได้จากความงามของดอกไม้
(ที่มา : <http://www.talonjapan.com> , สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2562)

เครื่องปั้นดินเผาฮาγιαกิ Hagiyaki pottery

เครื่องปั้นดินเผาฮาγιαกิ (Hagiyaki Pottery) เป็นเครื่องปั้นดินเผาที่มีชื่อเสียงที่สุดในประเทศญี่ปุ่น ทักษะที่นำมาใช้ในงานฝีมือนี้มาจากประเทศเกาหลีในช่วงต้นปี 1600 ช่วงสมัยเอโดะ (1603-1867) เป็นยุครุ่งเรืองของเครื่องปั้นดินเผาฮาγιαกิ ซึ่งมีราคาสูง และเป็นถ้วยชาที่ใช้ในพิธีชงชาที่สำคัญ ๆ สีของเครื่องปั้นดินเผาเหล่านี้จะเปลี่ยนไปตามกาลเวลาเมื่อนำมาใช้งาน ซึ่งจะหลงเหลือเศษชาเล็ก ๆ อยู่ในถ้วย โดยลักษณะเครื่องปั้นดินเผาเป็นที่นิยมอย่างสูงในผู้ที่ชื่นชอบชา ส่วนเครื่องปั้นต่างๆยังคงเป็นที่นิยมจนถึงทุกวันนี้

ซึ่งรูปแบบของเซรามิกในประเทศญี่ปุ่น มีลักษณะเคลือบไฟสูง มีการใช้เนื้อดิน Stone ware (1,200 องศา) มีสีเข้ม สีน้ำตาล มีรูปแบบการเผาแบบรากุ (ความเพริศเพล็น สนุกสนาน) เผาไฟต่ำ 800 -1,000 องศา เป็นการเผาด้วยความเร็ว เมื่อความร้อนได้ให้น้ำออกมาในขณะที่ร้อน แล้วนำไปคลุกกับ ดินเหนียว, แกลบ (เพื่อให้เกิดเขม่าควัน) ให้งานทำปฏิกิริยากันเอง ทิ้งไว้ 10 นาที โดยประมาณ แล้วฉีดน้ำใส่ให้เย็น ผลงานเครื่องปั้นดินเผาได้รับอิทธิพลจากประเทศจีนอย่างมาก หลอมเคลือบติดบนชิ้นงานปั้น – เขียนลาย – ขูดเคลือบ – เผา (ทำการเผาครั้งเดียว)

ภาพ 9 เครื่องปั้นดินเผาฮาγιαกิ Hagiyaki Pottery

(ที่มา : <http://www.talonjapan.com/hagiyaki-pottery>, สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2562)

ผลิตภัณฑ์เครื่องเคลือบ

งานไม้แกะสลักเคลือบน้ำมันขัดเงา หัตถกรรมเครื่องเคลือบสโตนีญี่ปุ่นมีการลง “อุรุชิ” (ยางรัก) ซึ่งเป็นน้ำมันเคลือบลักษณะพิเศษทำจากน้ำหล่อเลี้ยงในเนื้อเยื่อของต้นไม้ ผลิตภัณฑ์ประเภทนี้มีชื่อเรียกว่า “ชิคิ” ในภาษาอังกฤษใช้แทนด้วยคำว่า “japan” (สำหรับชื่อประเทศตัวอักษร J จะเป็นตัวใหญ่ “Japan”) ใช้เรียกงานศิลปหัตถกรรมที่เป็นตัวแทนจากประเทศญี่ปุ่น ที่เมืองทาคาโอกะ จังหวัดโทยามะ เป็นแหล่งผลิตงานเคลือบขัดเงาชั้นที่หาตัวจับได้ยากในประเทศญี่ปุ่น เครื่องเคลือบของเมืองทาคาโอกะมีการผลิตงานโดยใช้เทคนิคโดดเด่นเฉพาะตัว เริ่มตั้งแต่การวาดลงสี ผังเส้นรู้งูพวย การแกะสลัก และการวาดลงสีในแบบยูซุเคโนริ ซึ่งได้รับเลือกเป็นงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านประจำประเทศ

ภาพ 10 ผลิตภัณฑ์เครื่องเคลือบญี่ปุ่น ที่โดดเด่นในการใช้สีดำและสีแดง แสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ของถ้วยชามญี่ปุ่นในปัจจุบัน

(ที่มา : <http://www.talonjapan.com>, สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2562)

การเปรียบเทียบรูปแบบและลักษณะการทำงานของประเพณีญี่ปุ่นและประเทศไทย

ภาพ 11 สรุปผลปัจจัยในการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปหัตถกรรมในประเทศญี่ปุ่น แบ่งออกเป็น 4 ด้านได้แก่ คน, วิถีชีวิตและสังคม, วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

ตาราง 1 การเปรียบเทียบรูปแบบและลักษณะการทำงานศิลปหัตถกรรมของประเทศญี่ปุ่นและประเทศไทย

การเปรียบเทียบรูปแบบและลักษณะการทำงานศิลปหัตถกรรมของประเทศญี่ปุ่นและประเทศไทย	
ประเทศญี่ปุ่น	ประเทศไทย
สิ่งที่คล้ายคลึงกัน	
รู้จักใช้วัสดุทางธรรมชาติในท้องถิ่นที่ตนมีอยู่ มาใช้บูรณาการในการออกแบบสร้างสรรค์ (ทั้งสิ่งของเครื่องใช้ เครื่องนุ่งห่มและสิ่งต่างๆที่จำเป็นต่อชีวิตประจำวัน) เพื่อตอบสนองชีวิต สังคม และวัฒนธรรม	
- ตัวแปร คือ วิถีชีวิต -	
วิถีปฏิบัติของคนในสังคม มีวัฒนธรรม (จีน ญี่ปุ่น ไทย อินเดีย) การให้ความเคารพต่อผู้ที่มีอาวุโสกว่า, นักบวช, พระงานจึงมีฐานานุศักดิ์ในผลงานแต่ละชิ้น มีความใส่ใจภาพสะท้อนทางสังคม ผ่านผลงานทางหัตถกรรมในรูปแบบต่างๆ การให้เกียรติแก่ นักบวช พระ, ผู้อาวุโส, ผู้มีอำนาจ, คนในครอบครัว หรือบุคคลทั่วไป แตกต่างกันไป	
การเปรียบเทียบรูปแบบและลักษณะการทำงานของประเทศญี่ปุ่นและประเทศไทย	
ประเทศญี่ปุ่น	ประเทศไทย
- มีข้อจำกัดทางสภาพแวดล้อม ภูมิประเทศที่เป็นเกาะ มีภัยธรรมชาติ เช่น สึนามิ แผ่นดินไหว เป็นต้น / จึงต้องรู้จักการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพราะภูมิประเทศเป็นเกาะ (มีข้อจำกัดหลายอย่าง) / มีข้อจำกัดทางธรรมชาติต้องรักษาระบบต่างๆในวิถีชีวิต ทั้งการใช้ชีวิตและงานหัตถกรรม	- ในประเทศไทย มีภัยทางธรรมชาติน้อย ประชาชนมีความสุข จึงเกิดเวลาว่างสามารถสร้างผลงานได้ มีความสุนทรีย์สูง - เรา มีความอุดมสมบูรณ์มากในอดีต จึงปล่อยปะละเลย (เราได้อะไรง่ายๆ เลยไม่ค่อยรักษา)
- ใช้ทรัพยากรอย่างจำกัด (พื้นที่-ประชากร) / เห็นได้จากสวนสัตว์ในประเทศญี่ปุ่นค่อนข้างน้อย) เลยต้องรู้จักการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า *** ดังนั้นงานหัตถกรรมต้องมีคุณภาพ ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ผลงานหัตถกรรมจึงมีราคาแพง มีมูลค่าสูง มีความยั่งยืน คุ่มค่า / เน้นวัฒนธรรม และการใช้ทรัพยากร	- เรามีทรัพยากรธรรมชาติที่ดีกว่า มีความหลากหลายในระบบนิเวศสูงกว่า (พืช-ผัก) เราจึงใช้ทรัพยากรสิ้นเปลือง ใช้แบบทิ้งขว้างมากเกินไป *** เช่นการใช้ไม้ในอดีต / การใช้ดินทำเซรามิกอย่างสิ้นเปลือง แล้วขายในราคาถูก มูลค่าต่ำ (ตัดราคากัน / การแบ่งเกรดสินค้า) ดังนั้นของราคาแพงจึงขยับหนีออกจากกลุ่ม
มีข้อจำกัดทางทรัพยากร	ใช้ทรัพยากรอย่างไม่คุ้มค่า และทรัพยากร กำลังจะหมดไป (ตัวอย่างป่าไม้ในจังหวัดน่าน – หินใน อ.แม่เมาะ และ อ.เสริมงาม ใน จ.ลำปาง) ประเทศไทยเป็นสังคมอะลุ่มอล่วย
ได้รับอิทธิพลจากประเทศจีน (ซึ่งประเทศจีนก็ได้รับอิทธิพลมาจากประเทศอินเดีย)	ได้รับอิทธิพลจากประเทศจีน และประเทศอินเดีย / อินโดจีน
- โดยในอดีตประเทศญี่ปุ่น มีวิสัยทัศน์ในการรับวัฒนธรรมต่างๆ มาปรับใช้ แต่ทั้งนี้เป็นการปรับเพื่อให้เกิดความเหมาะสม และไม่กระทบต่อแนวคิดและวัฒนธรรมของตนเอง - สะท้อนความเป็นวัฒนธรรมนั้น ๆ ออกมาจากประวัติศาสตร์ทางสังคม (สะอาด ขยัน อดทน) ความเรียบง่าย ส่งผลถึงหัตถกรรมที่เรียบง่าย ความจริงใจ	- มีการนำวัฒนธรรมภายนอกมาปรับใช้เช่นเดียวกัน แต่ไม่มากเท่า ยังยึดขนบทำเนียมและรูปแบบการทำงานลักษณะเดิม ความเป็นตัวตนสูง จากระบบการปกครองและวัฒนธรรม

- สังคมญี่ปุ่นมีเป้าประสงค์ให้เกิดความเข้าใจ เรียนรู้ และส่งต่อภูมิปัญญามากกว่า ผ่านสถานภาพทางครอบครัว (เช่นในขณะทำงานหัตถกรรมผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว / ผู้เป็นพ่อ จะทำการเรียกคนในครอบครัวมาช่วยกันสร้างสร้งงาน ตามความถนัดหรือความสามารถของตนเอง ให้เกิดการเรียนรู้ เข้าใจ ในการทำงาน ธรรมชาติกระตือรือร้น-ลูกสามารถทำอะไรได้) ทำให้งานเสร็จได้เร็ว จาก สัปดาห์ เป็น 5 วัน หรือ 2 วัน

- ในประเทศไทย ช่างมีความอดทน แต่ช่างไทยขณะทำงานต้องมีความสุนทรีย์ การอยู่กับตนเอง การใช้สมาธิในการสร้างสรรค์ (ทำการขับไล่ลูก เมีย หรือคนในครอบครัว ให้อยู่ห่างจากสถานที่ทำงาน) ทำงานเชิงศิลปิน (ห้ามยุ่ง) เป็นวิธีการคิดแบบปิดกั้น ทำให้ไม่เกิดการเรียนรู้ / หวงวิชา / แต่ที่น่าแปลกคือถ้าช่างเกิดความภูมิใจ หรือเกิดความศรัทธา จะถ่ายทอดให้บุคคลหมดสิ้น

การเปรียบเทียบรูปแบบและลักษณะการทำงานของประเทศญี่ปุ่นและประเทศไทย

ประเทศญี่ปุ่น	ประเทศไทย
- ผลงานของญี่ปุ่นคือวิถีชีวิต ความเชื่อ / ซึ่งบางที่ต้องออกแบบให้สอดคล้องกับชีวิตความเป็นอยู่ตามภูมิอากาศ รวมถึงลัทธิ นิกาย ที่ ยึดถือ ปฏิบัติ ในสังคม - นิกายเซน คือ ความสงบ ไม่ปรุงแต่ง ความเป็นธรรมชาติ - ลัทธิบูชิโด ซินโต คือ เคารพ ใน คติความเชื่อ หล่อหลอมในวิถีชีวิต (เช่นความหนาวของถั่วชา ถ้ามีความหนาวจะช่วยกักเก็บความร้อน / ถ้ามีความบางจะช่วยถ่ายเทความร้อน (ฟิสิกส์ชา) - พฤติกรรมของญี่ปุ่น รูปแบบมีลักษณะการใช้งานเสมอ เป็นวิถีชีวิต / ทำเพื่อใช้ ศึกษาจากรูปแบบเชรามิกที่มีความเรียบง่ายแต่มีความประณีต - เซรามิกญี่ปุ่นไม่มียลวดลายเท่าใดนัก มักไม่มีการตกแต่ง ใช้เทคนิคในการเคลือบเผามากกว่า (เน้น Form -การเคลือบเผา) - สุนทรีย์ะ เกิดจากการใช้งาน - ผลงานมีจังหวะในการเว้นที่ว่าง มีการวางเว้น Space ในการทำงานมากกว่า (ผลงานไม่ค่อยรก)	- ความหนาวบาง ไม่มีความสัมพันธ์กับการสร้างสรรค์รูปทรงมากเท่าที่ควร (เรามีได้มีความจำเป็นตามสภาพภูมิอากาศ) แต่เราก็ปฏิบัติตามพุทธศาสนา - เรามีความสุนทรีย์ เพิ่มเติมงาน หัตถกรรม ก่อเกิดสู่ความเป็นผลงานหัตถศิลป์ ผลงานมีความวิจิตรบรรจง มีความงดงามตามสกุลช่าง จนก่อให้เกิดเป็นของตกแต่ง ประดับอันทรงคุณค่า แสดงออกถึงศักดิ์นา / ยศถาบรรดาศักดิ์ของเจ้าขุนมูลนาย หรือผู้มีอำนาจ - เน้นการตกแต่งชิ้นงานมากกว่า มีความวิจิตร บุคลิกในงานหัตถกรรม (งานหัตถศิลป์) แฝงอยู่เกือบทุกผลงาน เป็นพฤติกรรมทางสังคม (ในแต่ละชุมชนที่แตกต่างกัน) - มีการจัดแต่งลวดลายที่มาก เน้นความวิจิตร ตกแต่งประติประดอย

มีระเบียบชัดกว่า มีแบบกำหนด มีขนบธรรมเนียมที่ชัดเจน
ก่อเกิดเป็นบรรทัดฐานทางสังคม สู่การนำไปสร้างสรรค์ผลงาน
มีความเที่ยงตรงและเป็นแบบแผน

- มีความเป็นชาติสูง ชุดกิโมโน สวมใส่กันได้ทั่วไป
- กระบวนการคิด มีความต้องการประกาศนาม มีอารยะ
ให้ทราบถึงรากทางประวัติศาสตร์สูง (เป็นมรดกทางวัฒนธรรม)
เป็นความเข้มแข็งของชาติ / เป็นชาติที่ไม่ด้อยไปกว่าใคร
- รัฐบาลญี่ปุ่นให้การสนับสนุน ช่าง ผู้ทำงานศิลปหัตถกรรม
มีเงินเดือน (เลี้ยงดูทั้งหมด) ให้การอุปถัมภ์ค่าชูกาน
ศิลปหัตถกรรม

มีระเบียบแบบแผนเช่นเดียวกัน แต่มีอิสระในการสร้างสรรค์
มากกว่า บางครั้งละเลยกฎเกณฑ์ เพื่อก่อเกิดเป็นรูปแบบหรือ
แนวคิดของตนเอง (สร้างรูปแบบของตนเองหรือสกุลช่าง)
ปล่อยอิสระได้ เช่น การเขียนลายไทย ไหลได้ ต่อเติมลวดลาย
ได้ เป็นต้น (ไม่ชอบการถูกบังคับ)

- ชุดไทย (สไบ) ใส่ในโอกาส ตามวาระ (งานแต่ง งานบวช
งานตามประเพณี) ไม่สวมใส่ในชีวิตประจำวัน
- เรามีอิสระในการสร้างสรรค์มากกว่า แต่ถ้าช่างไม่ดี (ไม่มีองค์
ความรู้หรือความเจตเจตมากพอ) ผลงานที่ได้ก็อาจส่งผลเสีย สื่อก
งานได้ไม่ถึง
- เราเปิดรับอะไรที่เข้ามา แล้วเกิดความสุขสนุกสนาน คนไทยยินดี
รับเข้ามา จนเกิดกระแสถึง “อะไรคือความเป็นไทย”

แนวความคิดพัฒนาหัตถอุตสาหกรรมในประเทศญี่ปุ่นในปัจจุบัน

ในความเป็นจริงแล้วนั้น ประเทศญี่ปุ่นเป็นมนุษยเกาะ เป็นการอพยพขึ้นเรือมาจากเมืองจีนและตั้งรกรากจนเกิดกลายเป็นประเทศญี่ปุ่นในปัจจุบัน ดังนั้นวัฒนธรรมก็จะได้รับอิทธิพลจากจีนบางส่วนและการก่อสร้างสร้างวัฒนธรรมของตนเองตามภูมิประเทศที่เป็นเกาะ โดยแนวความคิดออกแบบของญี่ปุ่นนั้นจะสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ด้าน คือ

1.Tradition เป็นแนววัฒนธรรม อนุรักษ์ความดั้งเดิมผสมผสานกับความรู้ทางด้านการออกแบบ ลักษณะงานมีความประณีตละเอียดรอบคอบมาก

ภาพ 12 การนำเทคนิคการพับกระดาษ Origami มาออกแบบเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องหอมสมุนไพร เป็นการนำเอา
รูปแบบทางวัฒนธรรมดั้งเดิมสู่การพัฒนาได้อย่างน่าสนใจ
(ที่มา: อรสา จิริภิญโญ, 2563)

2. Modern เนื่องจากคนญี่ปุ่นเป็นคนช่างคิด ช่างสังเกตจึงทำให้มีสินค้าที่ดี และมีการค้าขายที่ตีรอบโลก ดังตัวอย่างเช่น คนญี่ปุ่นนั้นมีความละเอียดในทุกๆเรื่อง จึงมีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายในทุกครัวเรือนและเป็นประจำทุกวัน จึงมีชีวิตอยู่กับตารางบันทึกละเอียดที่เขียนขึ้น ดังนั้นจึงมีแนวความคิดออกแบบอย่างลบบที่มี 28 เหลี่ยม การออกแบบจะเป็นก้อนยางลบ 4 เหลี่ยมทื่อๆ ไม่ได้ควมต้องมีมุม มีตำแหน่งที่ลบได้อย่างแม่นยำ ดังนั้นการลบตาราง หรือลบตัวเลขต้องลบด้วยความแม่นยำ ยางลบจึงเกิดเหลี่ยมมุมที่มีหลายระดับเพื่อทำการลบ อีกตัวอย่างคือ การออกแบบหมุดที่ทำจากพลาสติก เมื่อตกลงพื้นหมุดจะเอียงด้านข้างทำให้เมื่อตกลงพื้นแล้วจะไม่เกิดอันตราย เมื่อมีคนเหยียบลงไปเป็นต้น เป็นการคิดค้นสินค้าที่มีการคิดได้อย่างถี่ถ้วน

ภาพ 13 การออกแบบยางลบให้เกิดเหลี่ยมมุม เพื่อใช้ในการลบได้อย่างแม่นยำ และการออกแบบหมุดปักป้ายที่เมื่อตกลงพื้นแล้วจะไม่เกิดอันตราย เป็นการออกแบบเพื่อแก้ปัญหาเพื่อความความปลอดภัยได้อย่างดี (ที่มา: อรสา จิริภิญโญ, 2563)

ตัวอย่างแนวคิดหัตถอุตสาหกรรมในประเทศญี่ปุ่นที่ควรนำมาปรับใช้และพัฒนา

แนวคิดการสืบสานวัฒนธรรมของชาติ ภูมิปัญญาที่สั่งสมและเก็บมาหลายปี หัตถกรรมไหนต้องเกิดการพัฒนา รวมถึงสอดคล้องกับการส่งเสริมอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ มีหลักเกณฑ์ดังนี้

1. ต้องมีการสืบสานให้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาดำเนินอยู่ได้ ในชีวิตประจำวันของคนในปัจจุบัน กล่าวคือสินค้าต้องใช้งานได้จริงในชีวิตประจำวัน (และในทุก ๆ วัน)
2. งานหัตถกรรมที่ทำด้วยมือ สร้างด้วยมือ ต้องมีบทบาทสำคัญ นั่นคือในการออกแบบและพัฒนาต้องมีการผลิตด้วยมือในการสร้างสรรค์อยู่
3. ควรต้องนำเทคนิควิธีที่สืบสานแบบโบราณกาล มาใช้ในการออกแบบสร้างสรรค์และพัฒนาสินค้าในปัจจุบัน (อุตสาหกรรมไม่สามารถกระทำได้)
4. วัสดุต้องหาได้ในท้องถิ่น หาได้จากชุมชนนั้น ๆ (ในเมืองไทยชอบใช้วัตถุดิบต่างบ้านต่างเมืองเสมอ)
5. ต้องเป็นงานหัตถกรรมที่เชิดชูตำบลนั้น อำเภอ นั้น จังหวัดนั้น ภูมิภาคนั้น และประเทศนั้น
6. การส่งเสริมให้นักออกแบบ และช่างผู้ผลิตมีความรู้เรื่องสุนทรียะ ความงดงามทางศิลปะให้มากยิ่งขึ้น เพื่อก่อให้เกิดรูปแบบที่มีความน่าสนใจเป็นที่ชื่นชอบแก่ผู้บริโภคได้
7. การให้การศึกษาด้านการออกแบบสร้างสรรค์ การคิดวิเคราะห์ การพัฒนาแนวคิดและรูปแบบของผลิตภัณฑ์ เพื่อลดการนำวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไปประยุกต์ใช้อย่างไม่เหมาะสม และสามารถต่อยอดให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในชีวิตประจำวันได้
8. การสนับสนุนความร่วมมือของนักออกแบบและช่างฝีมือ
9. การส่งเสริมและการสืบสานอย่างต่อเนื่องในงานหัตถกรรม จากการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากการนำวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในการประยุกต์ใช้ (เป็นการสืบสานอย่างสร้างสรรค์)
10. การสนับสนุนการสร้างสรรค์ให้เกิดเป็นผลงานที่สามารถใช้สอยในชีวิตประจำวันให้มากที่สุด เนื่องจากผลิตภัณฑ์จะถูกการใช้งานอย่างเนื่อง นั้นทำให้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาต่าง ๆ ได้อยู่ร่วมกับสังคมในวิถีชีวิตร่วมสมัยด้วยเช่นกัน (อรสา จิริภิญโญ, 2563)

สรุปและอภิปรายผล

วัฒนธรรมของคนญี่ปุ่นนั้น มีรูปแบบชาตินิยมอย่างเข้มข้นชัดเจนนั้นจึงทำให้ คนญี่ปุ่นจึงมีความชื่นชม และเชิดชูของดีของท้องถิ่นตนเองอย่างมาก ดังนั้นคนญี่ปุ่นจึงมีความสำนึกและรับรู้เรื่องสุนทรียะอย่างสูง เหตุนี้จึงไม่แปลกใจว่าเพราะอะไรการออกแบบของคนไทยจึงไปไม่ถึงระดับของคนญี่ปุ่น แม้ว่าคนไทยนั้นจะมีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่มีความวิจิตรงดงาม (จากรูปแบบวัดและวัง) และมีความละเอียดสูง แต่คนไทยจะถูกจำกัดเฉพาะกลุ่มเท่านั้น (กลุ่มช่างหลวง เป็นการสร้างสรรค์ให้กับกษัตริย์ พระเจ้าแผ่นดิน เจ้าขุนมูลนาย หรือวัดวาอารามอันเกิดจากความศรัทธา) แต่ไม่ใช้กับประชาชนทั้งหมด คนญี่ปุ่นถูกซึมซับและรับรู้วัฒนธรรมเหล่านี้มาตั้งแต่อยู่ในท้องแม่ เสมือนถูกปลูกฝังมาตั้งแต่สายเลือด รวมถึงการบ่มเพาะความสวยงามอันถูกบ่มมาตั้งแต่เกิดเช่นกัน การออกแบบจึงเป็นลักษณะสวຍแบบง่าย ๆ สวຍแบบเกลี้ย ๆ ซึ่งเมื่อมีการแสดงผลงานออกแบบของคนญี่ปุ่นจึงมีความน่าสนใจมาก ถ้าเรามีทักษะความสามารถที่ดี มีความคิดสร้างสรรค์ที่ดี และช่างที่ดี จะทำให้เรามีผลงานที่ออกมาน่าสนใจได้ ทั้งนี้ช่างฝีมืออาจจะทำงานได้เก่ง แต่ไม่มีสุนทรียะจึงต้องมีผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์เข้ามาเพื่อพัฒนาควบคู่กันไป ดังนั้นทำให้เห็นได้ชัดว่า ในประเทศญี่ปุ่นจะเป็นลักษณะการทำงานร่วมกันของนักออกแบบและช่างฝีมือ จึงได้ผลลัพธ์ที่ดี (แต่คนไทยนั้นชอบทวงความรู้ มีความเชื่อมั่นในตนเอง มักไม่เปลี่ยนวิธีคิดและกระบวนการออกแบบ มีความดื้อรั้นในตนเองสูงจนบางครั้งไม่ยอมรับเหตุผลซึ่งกันและกัน เหตุนี้ทั้งนักออกแบบและช่างฝีมือ จึงทำงานร่วมกันได้ยากลำบาก ไม่เหมือนคนญี่ปุ่นที่มีการให้เกียรติและยอมรับเหตุผลซึ่งกันและกันมากกว่า)

เอกสารอ้างอิง

พิพาดา ยังเจริญ. (2535). **ประวัติอารยธรรมญี่ปุ่น History of Japanese Civilization**. โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บริษัทดวงกมลสมัย จำกัด. (2546). **หน้าต่างสู่โลกกว้างญี่ปุ่น**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หน้าต่างสู่โลกกว้าง จำกัด.

ธนิช เลิศชาญฤทธิ. (2559). **การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน).

วราวุธ สุวรรณฤทธิและคณะ. (2549). **วิถีไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อินเดียนสโตร์.

อานนท์ อาภาภิรม. (2525). **ลักษณะสังคมและปัญหาสังคมไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อินเดียนสโตร์.

เอกวิทย์ ณ.กลาง. (2544). **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้และปรับตัวของชาวบ้านไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์.

ข้อมูลการบรรยายของ อรสา จิรภิญโญ. **สืบสานผลิตภัณธ์จากภูมิปัญญาและวัฒนธรรมสู่ความร่วมมือ, เรื่องน่าเรียนรู้จากญี่ปุ่น**. วันที่ 24 พฤศจิกายน 2563 เวลา 09.00 – 14.00 น ห้อง 7310 อาคารเรียนรวม 5 ชั้น อาคารบุญชูปนิธาน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์ลำปาง.

ข้อมูลการบรรยายของ The agency for cultural affairs of Japan, ministry of education, science, sports and culture. วันที่ 13 ธันวาคม 2560 เวลา 09.00 – 12.00 น. กระทรวงวัฒนธรรม กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น.